

Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ

Red. profesor u mirovini

Elizabeta WAGNER

Dipl. povjesničar umjetnosti
i informatologije

Zagreb

UDK 902-05(497.5)

UDK/UDC 94

Kategorija: Stručni rad

Primljeno: 30.5.2008.

Prihvaćeno: 30.9.2008.

Brunšmid i Hoffiller, osnivači moderne sjevernohrvatske arheologije

Arheologiju sjeverne Hrvatske osmislila su dva vinkovačka Nijemca dr. Josip Brunšmid rođen 1858. i dr. Viktor Hoffiller rođen 1877. No to se u našoj kulturi rijetko spominje. Niti jedan od te dvojice nemaju spomenik u Zagrebu kao što je to dobio don Frane Bulić koji je radio u Splitu dok su ova dvojica djelovala veći dio života u Zagrebu. Mi u Hrvatskoj gotovo nemamo primjera da je jedna nauka potpuno osmišljena od dva stručnjaka koji su rođeni u istom mjestu. Dr. Josip Brunšmid, rođen 1858. i dr. Viktor Hoffiler, rođen 1877. dva su arheološka stručnjaka koji su djelovali u kontinuitetu u Zagrebu od 1895. do 1950. Danas je nezamisliva arheologija Hrvatske bez poziva na radove ova dva izvanredna arheologa, školovana u Beču, a podrijetlom Nijemci, koji su svojim izvanrednim radovima od kojih je samo dio na njemačkom jeziku, doprinijeli uklapanju hrvatske arheologije u srednjoeuropski prostor. Njihov je opus ogroman a uspjesi iznad uobičajenih, ostvareni s velikim naporom i ispunivši zadaću da se o arheologiji Hrvatske čuje u Europi. S obzirom na novčana sredstva i tadanju tehnologiju, te brojnost suradnika postigli su izvanredne rezultate. Imali su široki dijapazon u kojem su suvereno vladali, s time da je Brunšmid mogao raditi i s grčkim materijalom, ali je Hoffiller opet imao više smisla za prikaz proizvodnje. No ipak se ova dva stručnjaka dosta razlikuju i upravo te razlike su sadržaj ovog rada.

Ključne riječi: *Arheolog dr. Josip Brunšmid, arheolog dr. Viktor Hoffiller, Vinkovci, Zagreb.*

1.

U ovom našem višenacionalnom društvu vrlo rijetko se i danas odaje priznanje velikanima njemačke narodnosti na području kulture i njegovanja baštine, iako su oni upravo na tome polju dali veliki doprinos. Da je tomu mnogo doprinijela politika posve je jasno, ali nije pošteno da se ljudima koji su mnogo doprinijeli hrvatskoj nauci i kulturi uopće ne prizna ono mjesto koje im pripada, jer slično to onda čine i srednjeeuropski narodi koji ne priznaju da je kravata hrvatski izum kao i mnogo štošta što je ugrađeno u srednjeeuropsku kulturu.

Dva najpoznatija arheologa sjevernohrvatskih prostora do 1941. bili su Vinkovčani i Podunavski Nijemci Josip Brunšmid i Viktor Hoffiller. Oni su Arheološki muzej u Zagrebu pretvorili u veliku europsku instituciju koju mora uvažavati svaki europski arheolog, a zaslužni su i za izgradnju arheološke nastave koja se ubrajala među kvalitetnije u Austro-Ugarskoj monarhiji. Njihov se rad mora i može proučavati u Zagrebu gdje su nam ostavili Arheološki muzej prepun arheoloških artefakata na kojima današnji arheolozi stječu slavu i ugled. A ipak, ni jedan od ove dvojice nema u Zagrebu spomenik, iako ga ima don Frane Bulić koji je djelovao u Splitu i Solinu.¹ Koliko je na to utjecalo što su Brunšmid i Hoffiller bili Nijemci teško je reći, ali ako se valorizira njihov doprinos onda se radi o sličnim zaslugama, jer su upozorili svijet na starine u Hrvatskoj i Dalmaciji pa bi im se trebalo adekvatno i odužiti. Povremeno se i spominju Brunšmid i Hoffiller kao vrijedni arheolozi u Zagrebu. No nikada se ne ističe njemačka nacionalnost ova dva arheološka diva i dostignuća koja su ostvarili zbog svog materinjeg jezika koji je bio njemački te su se bez ikakvih poteškoća školovali na univerzitetima s njemačkim govornim jezikom, surađivali u arheološkim časopisima koje su izdavali Beč ili Berlin i kontaktirali sa čitavim poznatim arheološkim svijetom, ali istovremeno nisu podcjenjivali svoju suradnju s učiteljima i svećenicima u Hrvatskoj i Dalmaciji, Bosni i Hercegovini te su upravo stoga imali tako izvanrednih rezultata. Bili su dostojni svojih prethodnika don Frane Bulića² i dr. Šime Ljubića.

Zapravo ne bismo mogli reći da su Brunšmid i Hoffiller zatajeni, ali mislim da možemo reći da nisu poštivani jednako kao znanstvenici čije je porijeklo bilo stopostotno hrvatsko.

¹ Ljubo BOBAN, Prilozi za politiku biografiju don Frane Bulić (1914-1934), *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije, I, Zagreb 1967.*, 96-138. Bulić je dobio spomenik zahvaljujući i svojoj političkoj aktivnosti odbijajući da surađuje s Beogradom radi provođenja centralizacije i ukidanja hrvatskih društava i institucija. No i Brunšmid i Hoffiller radili su slično, svaki na svoj način.

² Bulić je bio zgranut u rujnu 1929. kada su se počeli širiti glasovi da se stvori jedna Jugoslavenska akademija i da zagrebačka nestane. "don Frane nije htio ni čuti o tome da ide u Beograd" zapisao je V. Bulić. (Ljubo BOBAN, Prilozi za političku biografiju don Frane Bulića (1914-1934), *Radovi Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu*, 18, Zagreb 1985., 204.) Za Bulića je 8. siječnja 1985. održan posebni znanstveni skup.

Nijemci su se od davnine zanimali za arheologiju hrvatskih prostora kako onu u Dalmaciji tako i one na sjeveru Hrvatske. Podunavlje je sa svojim starim kulturama bilo istraživano istovremeno kada se javlja i težnja da se istočno pitanje riješi pripajanjem jednog dijela Turske carevine njemačkim državama. Centar ovih istraživanja bio je Beč, ali su interes pokazivale iz istog razloga i neke druge institucije iz velikih njemačkih gradova, vjerojatno iz istih razloga.

No činjenica da su Vinkovci dali četiri arheologa njemačkog porijekla, uključujući tu i mr. Zlatka Virca od kojih su Brunšmid, Hoffiller i Dimitrijević poznati i izvan granica Hrvatske. To je svakako neobjašnjivi fenomen, koji mora izazivati našu pozornost. Što je to u vinkovačkoj zemlji da potiče zanimanje za arheologiju, gdje je nadzemnih ostataka malo i sve treba izvući iz zemlje pogotovo stoga što Vinkovci ne leže niti na Dravi, niti na Dunavu niti na Savi.

U ovom radu osvrnut ćemo se samo na životopise Brunšmida i Hoffillera kao arheologa školovanih u doba Austro-Ugarske monarhije jer njihov opus potvrđuje da pripadaju znanosti bečke škole iako nisu imali sreću da se za područje Hrvatske i Slavonije, kao što je to činjeno za Bosnu i Hercegovinu, tiskaju svi važniji radovi na njemačkom jeziku u posebnim *Mitteilunzima* sarajevskog Zemaljskog muzeja. Pisani na hrvatskom jeziku, ovi su radovi ostali nepoznati u arheologiji Europe u svom originalnom obliku iako su pisani na način kako se to radilo u Beču i po svemu, osim po jeziku, pripadaju toj školi.

2.

Josip Brunšmid (Vinkovci, 10. II. 1858.- Zagreb, 29. X. 1929.) bio je stariji pa ga zato prvoga i spominjemo. Povodom 70 -godišnjice života 1928. izašlo je više napisa o Brunšmidu. Pisao o njemu i Viktor Hoffiler kao o velikom arheologu i numizmatičari godinu dana prije Brunšmidove smrti.³ O Brunšmidu kao jednom od najistaknutijih arheologa pisali su tom prilikom i Grga Novak, Mihovil Abramić i Trpimir Macan.⁴ Kada je godinu dana poslije toga Brunšmid umro nastali brojniji novi radovi o Brunšmidu, na što je vjerojatno utjecala šestosiječanjska diktatura koja je zaustavila mnoge kulturne projekte i zatvorila vrata mnogih kulturnih institucija. Nije više

*Dr. Josip Brunšmid,
fotografija oko 1910 godine.*

³ *Obzor*, 1928., 40, str. 2j-3.,

⁴ *Napredak*, 3(1928), br. 3, sr. 32.

bilo zgodno da se piše o nekome iz čijeg se prezimena vidi da je Nijemac usprkos toga što je ortografirao svoje ime i prezime na "narodski" način. Sve što je bilo germansko nastojalo se u tom vremenu potiskivati još više nego ranije, pa su samo najuporniji zadržali svoja prezimena ako su bili državni činovnici.⁵

U radovima koji su izašli 1928. rečeno je gotovo sve o Brunšmidu, pa je to olakšalo posao poslijeratnim piscima o J. Brunšmidu, koji su imali kao polaznu točku za svoja istraživanja o Brunšmidu kao numizmatičaru, arheologu, konzervatoru, muzealcu. Najpotpuniji rad je svakako rad Stojana Dimitrijevića iz 1981. koji je kao veliki ljubitelj Vinkovaca i njegove povijesti učinio poseban napor da istraži i nadopuni život ovog istaknutog arheologa čiji je znanstveni interes bio vrlo velik i prostorno i vremenski a istraživanja dubinska.⁶

Josip Brunšmid je osnovnu školu i gimnaziju polazio u Vinkovcima. To je vrijeme kada je ban Josip Šokčević kao Vinkovčanin tri puta dolazio u vinkovačku gimnaziju da se uvjeri o uspjehu učenika, pa su Brunšmida uzimali kao primjer uzornog učenika što mu je davalo snage da i dalje ustraje na tom putu učenja. Uz pomoć Izidora Kršnjavog, profesora na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu, odlazi 1876. studirati u Beč te upisuje novosnovani Arheološko-epigrafički seminar te studira pod mentorstvom E. Bormanna, O. Benndorfa i M. Hoernesa. Doktorirao je na grčkom novcu u grčkim gradovima- kolonijama. Iako je radio u Zagrebu gdje baš i nema mnogo grčkih predmeta i napisu, uvijek se je rado bavio grčkom epigrafikom i numizmatikom.⁷ Sve do dolaska Petra Karadorđevića na srpsko prijestolje 1903. pomno prati i sve arheološke nalaze u području sjeverne Srbije, što je bilo moguće dok je obrenovićevski Beograd u svemu bio podložan Beču.⁸ Brunšmidova rekonstrukcija u Srijemu uživala su podršku tamošnjih povjerenika a rado su gledana i od Zemaljske vlade. To ga je u znatnoj mjeri usmjerilo na istraživanje arheoloških nalaza u Srijemu o čemu i piše, ali samo na hrvatskom jeziku, jer je hrvatski jezik po Hrvatsko-ugarskoj nagodbi bio obavezan u području Hrvatske i Slavonije, dakle i Srijema. Iako je znao perfektno njemački jezik, ostalo nam je samo nekoliko Brunšmidovih radova na njemačkom. Kao student 1878., 1879. i 1880. godine objavljuje radove na njemačkom jeziku u bečkom časopisu *Mitteilungen aus Oesterreich*.⁹ I zadnji članak koji je objavio

⁵ V. HOFFILLER, Giuseppe Brunšmid, *Rasegna numismatica*, Roma, 27/1930, str. 138-142.; Gjuro SZABO, Dr. Josip Brunšmid, *Narodna starina*, 8/1929, 19, str. 102-124.

⁶ Vidi bilj. 4.

⁷ J. BRUNŠMID, Nov ulomak grčkog natpisa iz Lumbarde na otoku Korčuli, *VHAD*, NS, 5/1901., 19-20.

⁸ "Skrovište rimskih novaca u Gabošu" (*VHAD*, 8/1886), "Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens" (1898); "Grčki nalazi u Makedoniji" (1898); "Grobni i stari napisi iz okoline Požarevca u Srbiji" - s Lukom Jevremovićem); "Undatierte Münzen v. Dazien und Moesien". (1903);

⁹ To su radovi "Inschriften aus Cibalis." *Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich*, 2/1970, 190-191; "Antiken in Cibalis", *Isto*, 3/1979., 123-125 i "Bericht über eine Reise in die Gegend zwischen Esseg und Mitrovica" koji je napisao s W. Kubitschekom, *Isto*, 4/1880, 97-124.

napisan je na njemačkom jeziku o novcu gepidskog kralja Kunimunda.¹⁰ Upravo ova činjenica je bila sudbonosna za Brunšmida jer da bi mogao raditi i živjeti u Hrvatskoj morao je zatomiti svoje njemačko porijeklo te je i fonetizirao svoje ime i prezime.

Naime po povratku iz Beča radio je od 1882. do 1892. na vinkovačkoj gimnaziji. Iako mu je bilo teško dolaziti do literature ipak je u tom vremenu počeo pisati svoje radove o antiknom Osijeku (Mursi)¹¹ a onda i Vinkovcima (Cibalama).¹² Iako je to vrijeme pojačane mađarizacije Khuena Héderváryja, Brunšmid svakodnevno uz pomoć učenika i građana sakuplja arheološke predmete, rekognoscira teren, uspostavlja veze s drugim profesorima što baš i nije bilo lagano kraj obaveza na vinkovačkoj gimnaziji i teškoća s obilaskom terena, usprkos toga što se je 1892. moglo doputovati vlakom iz Vinkovaca do Zemuna. U Vinkovcima se Brunšmid upoznaje s numizmatičkim zbirkama Petra Stojanovića i Stanka Georgijevića, a radi i na kompletiranju arheološke i povijesne zbirke vinkovačke gimnazije, pa je svoje spoznaje i objavljivao u *Izvjestajima kraljevske velike gimnazije u Vinkovcima*. U Vinkovcima Brunšmid je sam skupio malu zbirku koju je poslije poklonio Arheološkom muzeju u Zagrebu. Iako je i dr. Šime Ljubić počeo istraživati prethistorijske kulture pozabavivši se još 1872. Samatovcima kod Osijeka ipak je prva sustavnija istraživanja prethistorije Slavonije proveo Brunšmid koji je 1897. počeo istraživati lokalitet Vučedol kraj Vukovara, nakon što je 1888. objavio rad "Tragovi predhistorijskih naseobina u Srijemu".¹³ Očito za Brunšmida nisu postojale suvremene političke granice već se rukovodio time da se rimska vladavina protezala čitavim Podunavljem, kao što su se i stare prethistorijske kulture držale velikih rijeka. Međutim, osobito je volio svoje rodno mjesto te je mnogo više pažnje nego drugim mjestima posvećivao starim kulturama Vinkovaca od prethistorije do antike i srednjeg vijeka. Živeći i radeći u Vinkovcima proveo je ubikaciju gotovo svih arheoloških lokaliteta u Vinkovcima pa je treći poznati arheolog iz Vinkovaca Stojan Dimitrijević često samo išao Brunšmidovim tragom. Brunšmid je hodao Vinkovcima kao što je to činio Stojan Dimitrijević stotinu godina poslije i oba su imala otvorene oči za izvanredno bogatstvo starog povijesnog nasljeđa na tom prostoru. U vrtu svog rođaka Stjepana Brunšmida u Dugoj ulici je pronašao i neolitsku gradinu,¹⁴ a rimske novčiće je kao i Dimitrijević skupljao u Krnjašu pažljivo prateći kopanje temelja za neku kuću ili izgradnju neke ceste. Brunšmid je sakupio jednu od najvrednijih numizmatičkih zbirki u Europi.

¹⁰ J. BRUNŠMID, Die Münzen des Gepidenkönings Kunimund, *Numismatische Zeitschrift*, Wien, NS, 17, 1924.

¹¹ J. BRUNŠMID, Colonia Aelia Mursa, VHAD, NS, 4/1899-1900., str. 21-42.

¹² J. BRUNŠMID, Colonia aurelia Cibalae, VHAD, NS, 6/1902., str. 117-166.

¹³ *Viestnik hrvatskog arheološkog društva*, 10/1888., br. 3, str. 65-71.

¹⁴ J. BRUNŠMID, Colonia Aurelia Cibalae, VHAD, NS, 6/1902., 118.

Pišući o novcima, ali i nadgrobnom spomeniku rimskog centurijona M. Herennija Valenta u prvoj seriji *Viestnika Hrvatskoga arheološkoga društva*, Brunšmid je privukao pažnju tadašnjeg predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu dr. Izidora Kršnjavog koji ga je premjestio u Zagreb namjestivši ga za kustosa u Arheološkom odjelu koji je od 1868. godine vodio dr. Šime Ljubić, prikupljajući nalaze iz čitave Hrvatske. No Kršnjavi želi ojačati prisustvo Slavonaca u Zagrebu, te je to vjerojatno razlog radi kojega i šalje Brunšmida već 1893. u Beč na jednogodišnji studij gdje je izradio disertaciju "*Zur Geschichte der griechischen Colonien in Dalmatien*" koja je prihvaćena na Filozofskom fakultetu u Beogradu, ali nikada nije objavljena.¹⁵ Svojim kvalitetnim radom i radovima Brunšmid ponovno svraća pažnju tadašnjeg predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu u Zemaljskoj vladi Izidora Kršnjavog, također Slavonca iz Našica, koji mu je ranije pomogao kod dobivanja stipendije za studij u Beču, a sada mu pomaže kod zaposlenja u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Zagreb je tada već uvelike postao snažan muzejski centar i Narodni muzej čije početke valja tražiti još 1846. ima od 1868. Arheološki razdjel na čelu sa dr. Šime Ljubićem, koji je pokrenuo istraživanja gotovo svih arheoloških razdoblja.¹⁶ Arheološki odjel osnovan je 1868., a djelovao je kao dio Narodnog muzeja u Zagrebu, te se dakako težilo potpunom osamostaljenju do čega je i došlo 1895. godine, te je Arheološki muzej u Zagrebu postao središnja arheološka ustanova za čitavu sjevernu Hrvatsku.¹⁷ Slavonija, prebogata arheološkim nalazima slala je mnogo predmeta u Zagreb i Arheološki muzej je upravo tražio čovjeka koji pozna geografiju i povijest Slavonije. Dr. Josip Brunšmid, izobražen i Vinkovčanin bio je idealna osoba koja je ispunjavala sve tražene uvjete. To je dakako znao dr. Izidor Kršnjavi, dok su drugi bili fascinirani time što je Brunšmid 1893. obranio doktorsku disertaciju pod naslovom *Zur Geschichte der griechischen Colonien in Dalmatien* te je došao na glas kao dobar poznavalac grčkog jezika i epigrafike, a takvih je u Zagrebu bilo malo. Svojom disertacijom Brunšmid je stekao i simpatije u Dalmaciji jer je pročitao "Lumbarfsku ploču" kao najstariji zapis grčke kolonizacije u Dalmaciji, te ju promovirao još 1898. u Beču. vraćajući se na tu omiljenu temu više puta u svojim radovima. Arheologija je u Dalmaciji već uživala veliki ugled zbog Dioklecijanove palače u Splitu, ali i Salona je privlačila pažnju europskih znanstvenika,

¹⁵ Vera VEJVODA - Ivan MIRNIK, Bibliografija radova Josipa Brunšmida, *Carola memoriae Josepho Brunšmid dicata*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, sv. 4, Vinkovci, 1979. . str. 18.

¹⁶ Nikša PETRIĆ, Počeci pretpovijesne arheologija u Hrvatskoj i Narodni muzej u Zagrebu, *Zbornik radova "Naš museum"*, Zagreb 1998., str. 93-100. i Marin ZANINOVIĆ, Don Šime Ljubić kao arheolog, Zagreb, 1978.

¹⁷ Agneza SZABO, "Osnivanje i razvoj Narodnog muzeja u Zagrebu između 1868. i 1873. godine," *Zbornik radova "Naš museum"*, Zagreb, 1998., 39-40. S osnivanjem Narodnog muzeja prestaju arheološki nalazi odlaziti u Beč ili Peštu i ostaju u Zagrebu, te i danas predstavljaju neiscrno vrelo za proučavanje.

a promocija lumbardskog natpisa jako je zaintrigirala srednjeeuropsku javnost.¹⁸ No Brunšmid je upozorio na izvanredno bogatu povijest Dalmacije pa i njenog zaleđa. To je i vrijeme kada u Dalmaciju počinju stizati turisti kojima treba pokazati da je Dalmacija pripadala kulturnom krugu stare grčke i rimske civilizacije pa se svaki novi nalaz očekivao s velikom radoznalošću i veseljem. Bavljenje grčkim kolonijama na području Balkana dovelo ga je i do istraživanja arheoloških nalaza u Makedoniji i Srbiji, a osobito u Srijemu, što dakako poslije stvaranja samostalne kraljevine Srbije srpski znanstvenici nisu rado gledali pa su što prije nastojali dobiti svoje stručnjake. Međutim, sve do ubojstva Aleksandra Obrenovića, građani pa i znanstvenici Austro-Ugarske monarhije dobro su primani u Srbiji. Tada se stanje mijenja i Brunšmid poslije 1901. više nikada ne objavljuje svoje radove u srpskim publikacijama. Međutim, bogatstvo grčkog novca u depoima zagrebačkog i budimpeštanskog te bečkog muzeja omogućavalo mu je da se i dalje bavi tom granom numizmatike stekavši ovim istraživanjima i ugled velikog europskog arheologa i numizmatičara.¹⁹ U svakom *Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva* Brunšmid piše o novcu, pa je svaki novi nalaz ili depo privukao njegovu pažnju o čemu je odmah obavještavao javnost, pa je i dr. Ivan Mirnik u suvremenosti nastavio činiti to isto objavivši već 1973. bibliografiju numizmatičkih radova Josipa Brunšmida.²⁰

Poslije obrane doktorske disertacije u Beču 1893. Brunšmid dobiva mjesto kustosa u Narodnom muzeju u Zagrebu, te 1895. nasljeđuje na mjestu upravitelja Arheološkog odjela Narodnog muzeja dr. Šimu Ljubića, a postaje i urednik *Vjesnika hrvatskog arheološkog društva* sve do 1919. godine. Od 1896. Brunšmid je i prvi profesor arheologije na zagrebačkom sveučilištu te su gotovo svi latinaši upisivali njegov kolegij kao sporedni predmet.²¹

Nakon dolaska u Zagreb Brunšmid širi svoj interes na cijeli hrvatski prostor i mnogo piše. Nabrojiti ću samo neke teme kojima se bavi i o kojima piše. Godine 1898. objavljuje diplomu rimskog vojnika iz Zemuna, a 1910. i iz Siska. Godine 1898. piše o urnama kod Krašića. Godine 1900. piše o naseobinama brončanog doba kod Novoga grada na Savi.²² Iste godine objavljuje rad o predmetima prethistorijskog željeznog doba kod Šarengrada te o nalazu iz brončanog doba iz Klačenice kod Jablanice u blizini

¹⁸ Brunšmid je objavio ovaj natpis u radu *Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens, Abhandlungen des epigraphisch. Seminars der Universität Wien*, Heft XIII, Wien 1898., str- 2-14.

¹⁹ S. DIMITRIJEVIĆ, Brunšmid, n.dj.

²⁰ Ivan Mirnik, Prof. Dr. Josip Brunšmid s bibliografijom numizmatičkih radova. *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 22/1973., br. 6, 7-8.

²¹ Tako je na pr. i Đurđevčanin Viktor Pogačnik, dugogodišnji profesor u Mostaru završio u Zagrebu studij arheologije i matematike. Isti je bio i predstojnik Financijskog odjela Oblasnog odbora Osječke oblasti 1927-1928. i 1932. ministar šuma i ruda 1932.-1935. (Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Život i rad profesora i ministra Viktora Pogačnika. Podravski zbornik "91"*, 16, Koprivnica, 1991, 131-145.)

²² Sveučilišna biblioteka II. - 13492.

Senja. Godine 1899. postaje dopisnim članom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Godine 1901. obrađuje nalaz željeznog doba iz Široke kule kod Gospića. Piše te godine i rad "Hrvatske razvaline", a proučavanju starih građevina uvijek je posvećivao veliku pažnju, te je bio prethodnik Gjura Szabe na tom teškom poslu spašavanja dvoraca i crkava. Godine 1902. objavljuje rad "Nahodjaji bakrenog doba iz Hrvatske i Slavonije i susjednih zemalja". O arheološkim predmetima iz željeznog doba u Srijemu objavljuje rad u *Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva* 1902. i 1909. godine. Posebno objavljuje 1903. u pet nastavaka studiju "Hrvatske srednjovjekovne starine"²³ Studiju o kamenim spomenicima Hrvatskog narodnog muzeja objavljuje u dva nastavka 1906. i 1912. godine. O antiknim figurativnim brončanim predmetima u Hrvatskom narodnom muzeju u Zagrebu piše 1913. godine.

Ovi i mnogi drugi nenavedeni sitniji radovi i bilješke omogućavaju zainteresiranima detaljno upoznavanje s arheološkim nalazima na području Hrvatske i Slavonije te Srijema od prethistorije sve do srednjovjekovnog doba, a da ne spominjemo numizmatiku. U svakom slučaju bilo je teško naći arheologa koji se mogao baviti vrlo stručno tako velikim vremenskim razdobljem, rijetko kada čineći pogreške u datiranju. Opisi su mu točni, detaljni i za ono vrijeme najbolji, pri čemu treba uzeti u obzir da je teško dolazio do knjiga za komparaciju jer Arheološki muzej je do knjiga dolazio više zamjenom nego kupnjom, pa je zato i bilo važno da izdaje svoj časopis.

Posebno se bavi novcima šireg područja koji govore o trgovini (1896-1914), te svake godine objavljuje svoje spoznaje. Posebno je vrijedan članak "Najstariji hrvatski novci"²⁴

Brunšmid je ostao u službi do 1924. godine i tada je umirovljen, ali je od 1915. do 1919. objavio četiri rada, uglavnom sitnih tema, a poslije toga se ne javlja do 1924. kada je objavio zadnji svoj rad o novcima gepidskog kralja Kunimunda u *Bulicevom zborniku* te obavijest o istoj temi na njemačkom jeziku u Beču.²⁵ Očito je da je politika odigrala odlučujuću ulogu u potiskivanju Brunšmida poslije nastanka Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, te mu se na razne načine oduzimala mogućnost rada. Znakovito je i da je svoj zadnji članak objavio u Beču na njemačkom jeziku, a bio je i član Numizmatičkog društva u Beču. Danas raspolažemo dobrom bibliografijom Brunšmidovih radova, iako u njegovom zborniku *Serti Brunsmidiani* iz 1928. nedostaje i biografija i bibliografija.²⁶ Naime 1924. je objavljena *Strena Buliciana* i u vrijeme kada je Stjepan Radić upravljao oblasnom odborom Zagrebačke oblasne skupštine

²³ VHAD, I-V/1903.

²⁴ VHAD, VII/1903-1904.

²⁵ J. BRUNŠMID, Die Münzen des Gepidenkönigs Kunimund, *Numismatische Zeitschrift*, NS., Wien, 17/1924.

²⁶ Kompletanu bibliografiju radova Josipa Brunšmida izradili su Vera Vejvoda i Ivan Mirnik (*Carolla memoriae Iosepho Brunšmid dicata*, sv. 4. posebnih izdanja Arheološkog društva, Vinkovci 1979., 17-22.)

nije se moglo zanemariti da je Brunšmid Bulić sjevernohrvatskih prostora. Tu je *Sertu Brunsmidianu* uredio dr. Viktor Hoffiller kojemu od 1902. godine Brunšmid objavljuje radove u *Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva*. Zbornik je skromniji od drugih sličnih izdanja, ali ipak je ulijevao nadu da će se u Hrvatskoj poštivati pravi stvaratelji i intelektualci. Značajno je i to da je taj zbornik objavljen još dok je Brunšmid bio živ, iako već teško bolestan.

Zanimljivo je da slijedeći 16. broj *Vjesnika hrvatskog arheološkog društva* izašao tek 1935. godine te je tada tu objavljen kratak nekrolog Brunšmidu iz pera Viktora Hoffillera. Očito je da Hoffiller nije htio objavljivati časopis bez napomene da je časopis glasilo Hrvatskog arheološkog društva. Tek kada je dignuta zabrana spominjanja hrvatskog imena ponovno se pokreće časopis. Stoga je Hoffiller prvi *in memoriam* objavio u jednom talijanskom časopisu 1930. godine.²⁷ I u *Spomen knjizi Obzora 1860.-1935.* (Zagreb 1936.) Hoffiler piše o Brunšmidu u članku "Arheologija u Hrvatskoj u zadnjih dvadesetpet godina". Treba spomenuti da nikada nije objavljena Brunšmidova disertacija koja je prihvaćena na beogradskom Filozofskom fakultetu. Srbi su iškolovali svoje arheologe koji su se specijalizirali za pojedina vremenska razdoblja i očito su se nerado prisjećali da su arheolozi iz Hrvatske istraživali na njihovom terenu i da su čak surađivali sa srpskim arheolozima.²⁸ Ono što je istražio Josip Brunšmid do 1903. godine kada su stručnjaci iz Austro-Ugarske monarhije rado gledani u čitavom Podunavlju, a i oni su pokazivali veliki interes za proučavanje kultura i migracija uzduž cijelog toka Dunava, što je omogućeno u većoj mjeri poslije Berlinskog mira 1879. godine. Tek 1958. numizmatičar i jedan od najboljih poznavaca povijesti plemstva Bartol Zmaić napisao je skroman članak o Brunšmidu povodom stogodišnjice rođenja.²⁹ No trebalo je čekati još 1973. godinu kada je u Vinkovcima u vrijeme vinkovačkih jeseni, a uz punu podršku mr. Zlatka Virca i na inicijativu dr. Stojana Dimitrijevića održano savjetovanje o Brunšmidu te održana tri referata o Brunšmidu. Referat dr. Duje Rendića Miočevića bio je usmjeren na Brunšmidov rad kao numizmatičara, muzealca i nastavnika arheologiju u Zagrebu te je naglašena njegova izvanredna numizmatička i epigrafička djelatnost. Rendić je naglasio da rad "*Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens*" i danas predstavlja osnovni rad na tom području, kvalitetno posve suvremen. Rendić je istaknuo kako je Brunšmid je od 1895. do 1925. izdao četrnaest svezaka *Vjesnika Hrvatskog arheološkog društva* pišući i sam u svakom broju i obrađujući vrlo različite teme pri čemu je stavljeno težište na kamene spomenike iz raznih razdoblja i numizmatiku. Stojan Dimitrijević u referatu "Josip Brunšmid i Vinkovci" je govorio o odnosu Brunšmida prema

²⁷ V. HOFFILLER, Giuseppe Brunšmid, *Rasegna numismatica*, 27/1930., str. 138-142. Ovdje su navedeni i svi numizmatički radovi Brunšmida.

²⁸ Tako je Brunšmid s Lukom Jevremovićem napisao rad "Stari natpisi iz okoline Požarevca u Srbiji", *VHAD, NS.*, 5/1901., str. 1-18.

²⁹ Bartol ZMAJČIĆ, Josip Brunšmid (1858.-1929.), *Numizmatičke vijesti*, 5, 1958, br. 11, str. 20-21.

Vinkovcima, a treći referat je održao kipar Vanja Radauš pod naslovom "Uloga Josipa Brunšmida u hrvatskoj kulturi". Ova tri referata nadopunjena su 1979. s tekstovima Ivane Iskre Janošić i Zlatka Virca³⁰ te je objavljen na hrvatskom i na njemačkom jeziku zbornik *Corolla memoriae Iosepho Brunšmid dicata*, u izdanju Hrvatskog arheološkog društva, tiskan u Vinkovcima u kojem je objavljen i Brunšmidov rad "Colonia Aurelia Cibalae," ali i Dimitrijevićevi *Komentari k Brunšmidovom radu*, zapravo nadopuna starih Brunšmidovih istraživanja i spoznaja s onima Stojana Dimitrijevića. Tako je zapravo nastalo novo djelo o arheologiji Vinkovaca, vrlo kvalitetno i lijepo.

Josip Brunšmid nije bio političar, a nije bio ni privrednik već izvanredan stručnjak za sve grane arheologije. Njegov je opus toliko bogat da nema ni danas ni jedne grane arheologije koja se ne bi zasnivala na njegovim istraživačkim osnovama. Prvi je počeo prikupljati građu iz japodskih nekropola i iako nije stigao publicirati građu iz Kompolja ipak je taj materijal ostao u zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu omogućivši Ružici Bižić³¹ i u novije vrijeme Borisu Olujiću³² da upotpune ovu temu. No tako je bilo i s drugim kulturama i s drugim arheolozima kakvi su bili Ksenija Vinski Gasparini, Nives Majnarić-Pandžić i drugi. Brunšmid je bez svake sumnje bio prvi za područje čitave sjeverne Hrvatske. Brunšmid je ukazao i na neolitska nalazišta u Vinkovcima i okolici pa je idući Brunšmidovim tragom Stojan Dimitrijević izradio kartu neolitskih nalazišta Vinkovaca i okolice učinivši preko svojih iskapanja s relativno malim sredstvima neolitske kulture prepoznatljivima u svijetu.³³

Brunšmid je udario osnove srednjovjekovne bjelobrdske kulture u Slavoniji izvršivši još davne 1896.-1897. iskapanja u Bijelom Brodu kod Osijeka, koja je svakako slavenska kultura, te joj je dao i ime i ukazao na njenu vrijednost u uspostavljanju povijesnog lanca pojave raznih naroda na našim prostorima. Naznačio je i neke druge manje lokalitete kao Kloštar Podravski, Veliki Bukovac, Svinjarevci i Slakovci.

Posebno ga je zaokupio materijal iz vremena seobe naroda, pa je obradio gotski, gepidski i langobardski materijal koji je našao ili skupio u trezorima zagrebačkog Arheološkog muzeja, upozorivši na teška vremena kada su migracije naroda uništavale

³⁰ Zlatko Virca je napisao "Prigodnu riječ" i opisao kako je došlo do ovog prekrasnog izdanja. U Zbornik je uvršten i tekst Ivane Iskre Janošić "Josip Brunšmid".

³¹ Ivan MIRNIK, Ružica Drechsler-Bižić, Bibliografija radova 1951.-1991. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 37, 2004., 12-15.

³² Boris OLUJIĆ, *Japodi u Hrvatskoj*, Zagreb 2007., izd. Srednja Europa. Doktorska disertacija.

³³ Stojan DIMITRIJEVIĆ, (Horgoš-Kamaraš, 11. VIII. 1928. - Zagreb, 13. XII. 1981.) Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Vinkovcima i diplomirao je arheologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu kod dr. HOFFILERA. Cijeli radni vijek proveo je na zagrebačkom Filozofskom fakultetu a doktorirao je 1959. na temi "Problem neolita u Slavoniji i Srijemu". Bio je gostujući profesor u Heidelbergu a bio je i Humboldtov stipendist i član Deutsches Archaeologisches Instituta u Berlinu. Iako nije bio Brunšmidov učenik dr. Stojan Dimitrijević je bio direktni nasljednik Brunšmida u arheologiji za područje Slavonije i Srijema

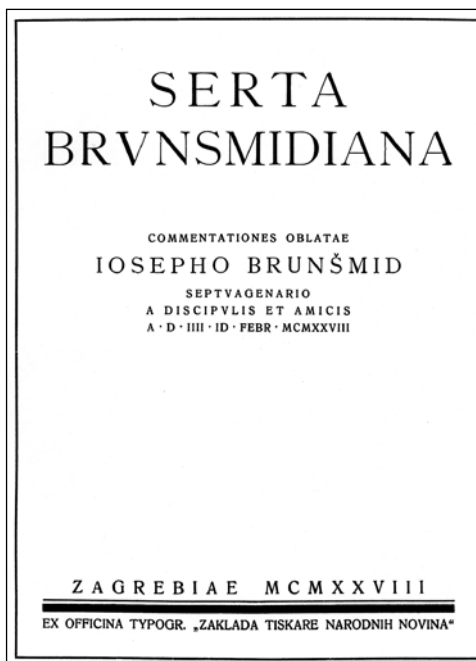
stare i stvarale nove kulture koje su ponajčešće, ali ne uvijek bile proizvod miješanja. Bavio se i srednjovjekovnim gradinama.

Bio je veliki terenac pa je pisao i *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije*, koje je kao crtice objavljivao u *Vjesniku* od 1895. do 1901. a sistematski je objavljivao vijesti o novim nalazima i novim lokalitetima koje su mu dojavljivali povjerenici s terena, uglavnom učitelji i svećenici ali nije odbijao nikoga od suradnje i uvijek se radovao svakoj novoj vijesti. U uspostavljanju i održavanju ove komunikacije bio je izvanredno uspješan. Uvijek je bio voljan otpisati seoskoj inteligenciji i na taj način ostvario i danas teško ostvarivu suradnju između Arheološkog muzeja i terena.

Bavio se i epigrafikom te je objavio *Kamene spomenike Hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu*. koje je kao i bilješke s terena objavljivao u *Vjesniku* od 1903. do 1912. godine. Dr. Ivan Mirnik ukazao je pak na Brunšmida kao numizmatičara.³⁴

Usprkos siromaštva proračuna Zemaljske vlade Brunšmid je uspio opremiti Muzej relevantnim knjigama onog vremena, zbirka, pa i opremom. Bio je nevjerojatno uporan u svojim traženjima i znao je naglasiti važnost arheologije sjeverne Hrvatske kao dijela arheologije i povijesti Srednje Europe.

Treba naglasiti još nešto. Brunšmid je bio cijenjen u Beču i Pragu te je bio član njihovih akademija, a mnogo je surađivao i s Budimpeštom. No nikada nije objavljivao u beogradskim i novosadskim izdanjima iako su znanstvenici u ovim gradovima bili jako zainteresirani za spoznaje do kojih je dolazio dr. Brunšmid. Možda je to i bilo sudbonosno za prekid karijere Brunšmida u 66. godini 1924. godine, iako je po zakonu mogao još pet godina biti u aktivnoj službi. Iako se nije bavio politikom, i iako je poslije 1900. godine sve više smanjivao svoja objavljivanja na njemačkom jeziku kako ne bi iritirao koalicijske hrvatsko-srpske političare, njegovi službeni dani su mu bili odbrojani. Godine 1924. je umirovljen, odnosno stavljen u "stanje pokoja"

Naslovna stranica Serte Brunsmidiane iz 1928. godine.

³⁴ Ivan MIRNIK, Dr. Josip Brunšmid, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 22/1973, br. 6, str. 3-6. Vidi i bilj. 21.

kako je pisalo na rješenju koje je potpisao Aleksandar Karađorđević.³⁵ I možda se za Brunšmida i ne bi više čulo, jer arheolog bez pristupa materijalu i arheolog bez mogućnosti sondiranja terena i rada na skupljenoj građi je znanstveno mrtav, da za vrijeme zagrebačke oblasne samouprave na čelo Oblasnog odbora nije došao Stjepan Radić koji je financijski pomagao Marunova iskapanja starohrvatskih starina u Kninu i koji je pomagao i izdavanje petnaestog *Vjesnika Hrvatskog arheološkog društva* koji je poznat kao *Serta Brunsmidiana*. Ovaj je zbornik objavljen u Zagrebu 1928. godine a uredio ga je dr. Viktor Hoffiller, Brunšmidov nasljednik na Fakultetu, iako bi ga vjerojatno rado uredio i dr. Ćiro Truhelka koji je bio Brunšmidov student. Obnavljanje interesa za Brunšmida došlo je i od strane Slovenaca³⁶ 1926.-1927. ali je Brunšmid već 1929. umro. U povodu smrti izašli su brojni nekrolozi.³⁷ No poslije toga je nastupila dugotrajna šutnja od pola stoljeća, te je tek 1979. Hrvatsko arheološko društvo, na poticaj Stojana Dimitrijevića organiziralo znanstveni skup u Vinkovcima posvećeno ovom istaknutom slavonskom arheologu koji je očito Nijemac usprkos nasilnog fonetiziranja svog imena.³⁸

Fotografija dr. Viktora Hoffillera
oko 1935. godine.

3.

Viktor Hoffiller (Vinkovci, 19. II. 1877. - Zagreb, 17. I. 1954.)³⁹ bio je "lancman" Brunšmida i njegov nasljednik. Viktor Hoffiller bio je mnogo mlađi od Brunšmida. Nije potjecao iz istog društvenog sloja, jer su Brunšmiditi⁴⁰ bili trgovci, a Hoffileri su bili krajiški časnici i činovnici. Zbog vojničke struke koja je građena na poslušnosti i ovisnosti, Hoffileri je bio mnogo oprezniji, te je tek kroz njegovu tvrdoglavu narav dolazila do izražaja ista tendencija u arheološkoj znanosti koju je njegovao i Brunšmid. Uostalom, da nije bio "lukaviji", što je blago upotrijebljeni

³⁵ Hrvatski državni arhiv, pers. dosije Josipa Brunšmida.

³⁶ J. KLEMENC, "Dr. Josip Brunšmid" *Glasnik Muzejskoga društva za Slovenijo*, 7-8/1926-1927., *Zodovinski del*, str. 56-57.

³⁷ Vidi S. DIMITRIJEVIĆ, "Josip Brunšmid", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2, Zagreb 1989., str. 388.

³⁸ Možda je zanimljivo spomenuti da se je Brunšmidova rođakinja Tea Brunšmid udala za istaknutog glumca Vanju Dracha

³⁹ Ivan MIRNIK, Viktor Hoffiller, *Hrvatski biografski leksikon*, 5, Zagreb 2002., 598-599.

⁴⁰ Viktor (Vladoje) Brunšmid (Županja, 8. XII 1857. - Županja, 7. I 1925) bio je trgovac i tiskar u Županji. Otac Matija otvorio je tu trgovinu pod imenom Matija Brunšmid i sin, a 1883. Viktor je otvorio prvu tiskaru u Županji i bio suvlasnik male ciglane Brunschmied i Weinberger. Viktor je bio jedan od osnivača Županijske štedionice 1894. (A. SZABO, V. Brunšmid, *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb 1989., str. 388.)

izraz za opreznost, Hoffiller ne bi sa svojim prezimenom ostao na čelu glavne arheološke institucije u sjevernoj Hrvatskoj. Hoffiller je u tome bliži Ferdi Šišiću, također Vinkovčaninu, koji je bio jedan od vodećih bardova hrvatske povjesnice i po majci Nijemac.⁴¹

Hoffiller je maturirao 1895. godine u Vinkovcima, ali nije bio učenik Brunšmida jer je Brunšmid već radio u Zagrebu od 1892. godine. No ipak su njegov život i karijera bili usko povezani s Brunšmidom. Na preporuku Brunšmida, Hoffiller je dobio potporu Hrvatsko-slavonske-dalmatinske zemaljske vlade, ali i Krajiške imovne, uzgojne i obrazovne zaklade da nastavi studij u Beču, te je Brunšmid u slučaju Hoffillera imao istu ulogu koju je imao Izidor Kršnjavi u slučaju Brunšmida.

Već 1898. je asistent u Maloazijskoj i balkanskoj sekciji Austrijskog arheološkog instituta u Beču, gdje 1900. doktorira s tezom *Untersuchungen zum sogenannten Thrakischen Reiter*. Onda radi u Arheološko-epigrafskom seminaru, a 1901. dolazi u Zagreb na mjesto kustosa u Arheološki odjel Narodnog muzeja u Zagreb i 1902 u *Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva* već objavljuje raspravu o tračkom konjaniku.⁴² Nije se dugo zadržao u Zagrebu već odlazi na osmomjesečni studij u Italiju i Južnu Francusku. Po povratku nastavlja rad u Arheološkom muzeju te svake godine objavljuje u *Vjesniku* velike studije čiji vremenski raspon ide od prethistorije do srednjeg vijeka. Tako je 1909 objavio "Prilog poznavanju obrtničkih cehova grada Zagreba u srednjem vijeku"⁴³ a 1919. i "Spomenici rimskog obrta u Vinkovcima", a objavio je i rezultate istraživanja

⁴¹ O pokušajima Ferde Šišića da izmanipulira vodeću vladinu stranku i da izvuče najviše koristi za svoj znanstveni rad vidi M. KOLAR "Povjesničar dr. Ferdo Šišić kao saborski zastupnik 1908.-1911." *Scrinia slavonsica*, 3, 2003., 413-433. Prvo bio za Rauchovu stranku, a onda odustao i istupio kao nezavisni zastupnik odnosno pristaša Hrvatsko-srpske koalicije. Spoznavši i sam neumjesnost ovakvog ponašanja posve se povukao iz politike i nikada se više nije njome bavio.

⁴² V. HOFFILLER, Thrački konjanik, VHAD, NS, 6/1902., 192-209.

⁴³ VHAD, NS, 10/1908/1909., str. 107-119.

Jedna stranica Hoffillerovog članka u *Vjesniku o rimskom lončarskom obrtu u Vinkovcima objavljena 1919.*

o starom groblju u Velikoj Gorici.⁴⁴ Godine 1913. piše o proučavanju etruščanskog jezika s osobitim obzirom na povoje zagrebačke mumije.⁴⁵ Godine 1914. habilitira s tezom *Oprema rimskog vojnika u prvo doba carstva*⁴⁶ te dobiva privatnu docenturu na zagrebačkom Sveučilištu cara Franje Josipa. Hoffillerovi radovi su obimni, dobro dokumentirani i značajni. Međutim do Prvog svjetskog rata sudeći po položaju radova u *Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva* Brunšmid je dominantan jer je na inicijativu Izidora Kršnjavog spojeno mjesto ravnatelja Arheološkog muzeja s mjestom voditelja nastave arheologije na Filozofskom fakultetu, a često je uz ta dva posla vezano i predsjedništvo Hrvatskog arheološkog društva kao i članstvo u Povjerenstvima za čuvanje starina pa je na primjer, Brunšmid bio predsjednik Povjerenstva za čuvanje spomenika u Hrvatskoj od 1914. godine, ali je već ranije svojim interesom za hrvatske stare građevine ukazivao na povijesnu vrijednost naših utvrda, dvoraca, crkva i ruševina te nam je očuvao u opisu mnogo toga što je danas već sakrila zemlja.

U tandemu Hoffiller - Šišić Slavonci su nastavili voditi dominantnu ulogu u nastavi povijesnih znanosti na Filozofskom fakultetu kao što su to ranije imali Mesić i Klaić. Šišić je dominirao na Hrvatskoj povijesti, a Hoffiller u arheologiji. No pri tome se mora uočiti simpatiziranje obojice s Hrvatsko-srpskom koalicijom poslije 1906. godine, što je bilo presudno za njihovu karijeru.

U vrijeme Prvog svjetskog rata Hoffiller je bio zadužen za izdvajanje najvrednijih zvona od taljenja, pa je zapisao oko 200 natpisa sa skinutih zvona, sačuvavši tako barem poruke, a najvrednija je i sačuvao te su kasnije bila pohranjena u Muzeju za umjetnost i obrt. Spasio je tom prigodom i zvono s gimnazijske kapelice vinkovačke gimnazije koje se danas čuva u Muzeju grada Vinkovaca.⁴⁷

Međutim, uz tvrdokorno odbijanje da fonetizira svoje prezime, Hoffiller je teško napredovao u novoj državi jugoslavenskoj državi. Četiri godine poslije Prvog svjetskog rata predaje arheologiju na Višoj pedagoškoj školi (učiteljskoj akademiji), da bi tek 1924., kada je Brunšmid bio umirovljen u dobi od 64 godine života dobio njegovo mjesto ravnatelja Arheološko-historijskog narodnog muzeja i redovnu profesuru staroklasične arheologije na Zagrebačkom sveučilištu. No već ranije je predavao kao honorarni docent prapovijest i provincijalnu arheologiju na istom fakultetu.

Spoznavši da nema uspjeha bez suradnje s beogradskim arheološkim krugovima i znanstvenicima, Hoffiller se u najvećoj mogućoj mjeri priklanja tom zahtjevu, te dosta objavljuje u srpskim znanstvenim časopisima, što ga na jedan način spašava. Tako je

⁴⁴ VHAD, NS, 10/1908/09., str. 120-134. Prve vijesti o ovom groblju donio je asistent Vladimir Hribar.

⁴⁵ VHAD, NS, 13/1913-1914., str. 335-344.

⁴⁶ VHAD, NS, 14/1915-1919.

⁴⁷ [http://free-vk.t.com.hr/Josip Šarčević/povjesničari.htm](http://free-vk.t.com.hr/Josip_Sarcevic/povjesnicari.htm).

na primjer, glavni izvještaj o iskapanjima jedne rimske vile u Novigradu Podravskom objavio u jednom beogradskom časopisu.⁴⁸

No povremeno se ipak nazire njegova prava narav njemačkog Slavonca upravo kao i kod Šišića. Tako uređuje 1925. dio izložbe povodom proslave 1000. obljetnice hrvatskog kraljevstva. Zna se da je Hoffiller bio u komisiji koja je ocjenjivala rad kninskog arheologa fra Maruna i da je dao pozitivno mišljenje o radovima fra Maruna u vrijeme kada je Stjepan Radić na čelu Oblasnog odbora Zagrebačke oblasti, te su tako omogućena izdvajanja za vrlo uspješna iskapanja hrvatskih starina u Biskupiji kod Knina. No to trajalo kratko. U tom je vremenu bio Hoffiller i član društva Braće Hrvatskog zmaja s pridjevkom "Zmaj kanovečki". Bio je član Hrvatsko- starinarskog društva u Kninu i samo dopisni član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Zanimljivo je da ni on nije nikada postao član Srpske akademije nauka i umjetnosti iako je mnogo surađivao s beogradskim institucijama i beogradskim znanstvenicima. Očito je zato bilo krivo prezime. Dva "ff" i dva "ll" uvijek su se kočila u njegovom potpisu, a to mora da je to silno smetalo režimskom timu u Beogradu, jer je stalno ukazivalo na jaku prisutnost Nijemaca u našim krajevima, osobito na području Vojne krajine. Čak mu je to smetalo i kod pristupa u zagrebačku Akademiju u koju je ušao tek 1930., a u vremenu kada je Beograd počeo trgovački surađivati s Berlinom i Strezemannom. No dalje od dopisnog člana nije došao.

No ponovno postaje prisutniji u javnosti tek po završetku velike svjetske krize. Godine 1935. priređuje japodsku izložbu u Zagrebu, a 1936. i Etruščansku, izloživši glasovitu mumiju. Njegova želja da izgradi moderni Arheološki muzej nije dočekaao ali je uspio preseliti zbirke Arheološkog muzeja iz Akademijine zgrade u Vranyczanyjevu palaču, a onda kasnije i u današnju zgradu Arheološkog muzeja na Zrinjevcu koja je izvrsno prilagođena svojoj sadašnjoj namjeni.

Bio je izvanredno aktivan u Hrvatskom arheološkom društvu ne dajući da mu se mijenja ime. Nije mnogo kontaktirao s Austrijom u međuratnom razdoblju jer se svaka veza pa i znanstvena znala krivo ocijeniti pa mu je to nanijelo ozbiljnu štetu. No bečko sveučilište mu je ipak 1950. dodijelilo počasnu titulu doktora znanosti.

Uzeo je 1939. godine učešće na VI. internacionalnom kongresu arheologa u Belinu izvješćujući o iskapanjima u Srijemskoj Mitrovici.⁴⁹

Surađujući s beogradskim odnosno srpskim znanstvenicima i objavljujući u srpskim publikacijama dobio je 1940. povodom 60-godišnjice svog života i voluminozno izdanje *Strene Hoffilleriane* u kojoj je sudjelovalo velik broj znanstvenika iz Jugoslavije i inozemstva. Medaljar Ivo Kerdić izradio je za tu priliku njegovu medalju.

⁴⁸ Blaž MADER, Časti i dobru zavičaja, Novigrad Podravski, Zagreb, 1937. Opširan izvještaj je objavljen u jednoj beogradskoj ediciji.

⁴⁹ V. HOFFILLER, Prologomena zu Ausgrabungen in Sirmium, Berlin 1939. (separat u Sveuč. bibl. pod II-4650).

U svakom slučaju, Hoffiller je bio drugačiji od Brunšmida. Nije mogao iskazivati svoje njemačko porijeklo jer bi ga ono onemogućilo da radi na jugoslavenskoj znanstvenoj sceni, ali nije promijenio svoje prezime. Bio je tvrdi, zatvoreniji, nepovjerljiviji, ali i prilagodljiviji postupajući različito u različitim prilikama.

Godine 1943. je umirovljen zbog izjave generalu E. Glaiseu von Horstenau “... *da će Njemačka izgubiti rat*” i odbio da se pruski stijeg i šah Fridrika II. Velikog koje je zarobio kao ratni plijen barun Franjo Trenk sa svojim pandurima iz muzejskog skladišta predaju Hitleru kao poklon za rođendan Uspirkos Hoffillerovom protivljenju to je ipak provedeno, a Hoffiller je ostao bez radnog mjesta i bio na brzinu umirovljen. Na njegovo je mjesto i u Arheološkom muzeju i u nastavi došao je Mirko Šeper koji je prvi skicirao vučedolsku golubicu kada ju je R. R. Šmidt pronašao u Vukovaru. Šeper je bio izvanredan znanstvenik, koji je zbog ustaštva bio nekoliko godina poslije 1945. u zatvoru, a od 1959. ga je Miroslav Krleža zaposlio u Leksikografskom zavodu u Zagrebu, gdje je napisao veliki broj vrijednih radova. I opet jedan znanstvenik njemačkog porijekla kojemu je politika onemogućila karijeru.

Hoffiller je 1945. vraćen u službu, ali zbog slabog vida je već 1951. umirovljen. No imao je tada već ionako 74. godine i možemo zaključiti da je ipak imao znanstvenu karijeru dužu od Brunšmidove. Zadnji veliki čin koji je Hoffiller učinio bilo je to što je uspio 1948. izboriti osamostaljenje arheološkog studija iako je sam bio jedini stalni profesor na arheologiji, odijelivši tako studij arheologije od studija povijesti umjetnosti. U toj zadnjoj fazi života bio je silno nepovjerljiv. Stojan Dimitrijević je pričao da mu se je jedva uspio približiti. Trebalo je zbog odjeljivanja arheološkog studija (odsjeka) od Arheološkog muzeja izvršiti podjelu knjiga, što baš i nije učinjeno na naj sretniji način, jer su neke serije iracionalno podijeljene. Obje su ustanove smještene u nekadašnjoj njemačkoj ambasadi na Zrinjevcu 17, što je bila prekrasna zgrada izgrađena u mramoru kao Francusko-jugoslavenska banka te se Arheološki muzej i danas tamo nalazi.

Godine 1950. Hoffilleru je Bečko sveučilište dodijelilo počasnu titulu doktora znanosti, a bio je dugogodišnji predsjednik Hrvatskog arheološkog društva. Kao i za Brunšmida i njegovu je bibliografiju objavio dr. Ivan Mirnik.⁵⁰ Mirnik je napisao i prvi rad o V. Hoffilleru 1977. godine.⁵¹ U novije vrijeme se stvari ipak poboljšavaju. Na savjetovanju “Arheologija i Hrvatska” 25. svibnja 2007. govorio je dr. Marin Zaninović, akademik izabran 2008. u Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti, o plejadi najistaknutijih arheologa uvrstivši u tu skupinu Bulića, Brunšmida, Hoffillera

⁵⁰ I. Mirnik, Bibliografija Viktora Hoffillera, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 26/1977, br. 2, str. 12-13. Mislim da ta bibliografija nije potpuna jer je Hoffiller dosta pisao u novinama i časopisima na području Srbije. Hoffillerovi separati najznačajnijih studija mogu se naći u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci i očito je sam autor tome posvećivao veliku pažnju.

⁵¹ Ivan MIRNIK, “Viktor Hoffiller”, *Vijesti muzealaca i Konzervatora Hrvatske*, XXVI/1977., br. 2.

i Gunjaču. Mislim da bi taj broj trebalo uvećati, jer doista arheolozi požrtvovno i često u vrlo teškim uvjetima istražuju prošlost.

4.

I na kraju treba reći da se je hrvatska arheologija dostojno odužila i Brunšmidu i Hoffilleru, jer oba imaju svoje spomenice, prvi kao *Serta Brunšmidiana* a drugi kao *Strena Hoffilleriana* i za oba su održani znanstveni skupovi, koji su revalorizirali njihovo djelovanje.

Nije zahvalno uspoređivati ovu dvojicu velikana. Obojica su bili Vinkovčani i svakako spadaju među najveće ljude ovog slavonskog grada, ali također im slično mjesto pripada i u kulturi i znanosti čitave Hrvatske. Obojica su se bavila svim granama arheologije i nije im bila strana povijest rimskih careva, ali isto tako ni sitni proizvodi obrta. Svojim radovima oni su ukazali i potvrdili tranzitnost hrvatskih prostora i otvorenost mnogim kulturama. Oni su došli u Vinkovce kao Nijemci i prilagodili su se ovim prostorima, ali su zadržali mnoge njemačke navike od kojih je savjesnost i marljivost na prvom mjestu. Obojica su se školovala u Beču i to je ostavilo na njima duboki trag.

Mislim da treba primijeliti na obojicu ono što je kipar Vanja Radauš rekao za Brunšmida "Kada bi čovjek htio prikazati značenje dr. Josipa Brunšmida i njegovu ulogu u hrvatskoj znanosti, sva njegova dostignuća, sve nove putove koje je krčio, sve ono što je nesebično darivao svom narodu, a darivao je u prvom redu samoga sebe, nemilice se trošeći i izgarajući na svom radu, za takav prikaz trebala bi jedna velika monografija od nekoliko stotina stranica."⁵²

Iako je to napisano 1973. mi ni danas nemamo takve monografije. Upravo stoga je i pisan ovaj rad s ukazivanjem da su Brunšmid i Hoffiller bili podrijetlom Nijemci i da je njihova uloga u razvoju hrvatske arheološke znanosti velika.

Jednoć nadahnuti duhom *Mitteleurope* za vrijeme svojeg studiranja u Beču Brunšmid i Hoffiller neizostavno su ostali čitavog života članovi bečke arheološke škole koji su promovirali njenu metodologiju, nazive kultura i terminologiju.

Nijemci, odnosno potomci Nijemaca zadržali su dominaciju u hrvatskoj arheologiji do 1945. R. R. Schmidt u Slavoniji tijekom Drugoga svjetskog rata iskapa Vučedol smatrajući ga najvažnijom podunavskom kulturom, a Dunav su Nijemci

⁵² Vanja RADAUŠ, Uloga Josipa Brunšmida u hrvatskoj kulturi", *Carola*, n.dj., 31.

oduvijek smatrali svojom rijekom, svojom vodenom cestom, te su prvi izdavali monografije na tu temu i prvi proveli istraživanja njenog toka.⁵³

Čudno je to da ni Brunšmid niti Hoffiller nemaju svoj spomenik u Zagrebu s obzirom na svoju važnost i svoj značaj za baštinu Hrvatske i Europe. Bili su među najpoznatijima i najpriznatijima arheolozima. Kada bismo izbrisali Brunšmida i Hoffillera iz znanstvene historiografija nastala bi ogromna praznina. Oni su bili prolazna točka mnogim istraživačima, povjesničarima i arheolozima. Bili su divovi koji su uspjeli u nevjerojatno teškim i siromašnim okolnostima razviti arheologiju naših područja i održati *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva* da bude poznat i prepoznatljiv u Srednjoj Europi čime je i arheološka znanost Hrvatske postala dio europske baštine. Pri tome nisu zanemarivali odgoj mladog arheološkog kadra čemu su posvetili znatnu pažnju, stvorivši generaciju arheologa koji znaju prezentirati rezultate svojih istraživanja kao svjetsku atrakciju.

Dr. Josip Brunšmid i dr. Viktor Hoffiller ostavili su nam blago, ali su i oni sami biseri naše znanosti i kao znanstvenici njemačkog porijekla posebno vrijedni. Suvereno su vladali svim granama arheologije i povijesti.

⁵³ Napisane su brojne monografije i radovi o Dunavu i raznim aspektima njegove političke i gospodarske povijesti no na ovom mjestu spominjem samo popularan prikaz Dunava dipl. ing. građevinarstva Radoslava Karleuše u *Hrvatskim vodama* (1997., br. 20, 2005, br. 50 i 52, , 2006, br. 56-57 te u *Hrvatskoj vodoprivredi*, u lipnju 2001., u siječnju 2005. Isti je priredio u zagrebačkom društvenom domu Nijemaca u Palmotićevoj ulici i posebnu izložbu na tu temu. No mislim da bi predavanja o Dunavu kao glavnoj srednjoeuropskoj rijeci trebalo češće održavati jer praksa pokazuje da se uvijek zaboravlja da se u okviru Republike Hrvatske nalazi oko 188 km Dunava i da su preko Dunava i njegovih pritoka dolazili brojni Nijemci iz Srednje Europe noseći sa sobom svoju kulturu, običaje i način života koji je dobrim dijelom ugrađen u život današnjih Slavonaca. Izuzetno je vrijedna i knjiga Michaela W. Weithmanna, *Die Donau. Ein europäischer Fluss und seine 3000-jährige Geschichte*, Regensburg, 2000.

Deutsche aus Vinkovci Dr. Josip Brunšmid und Dr. Viktor Hoffiller, Gründer der modernen nordkroatischen Archäologie

Zusammenfassung

Der Archäologie Nordkroatiens gaben zwei Deutsche aus Vinkovci Dr. Josip Brunšmid, geboren 1858 und Dr. Viktor Hoffiller, geboren 1877, Sinn. Doch das wird in unserer Kultur selten erwähnt. Keiner von diesen beiden hat ein Denkmal in Zagreb wie es don Frane Bulić erhielt, der in Split arbeitete, während diese zwei den größten Teil ihres Lebens in Zagreb tätig waren.

Wir in Kroatien haben fast kein Beispiel dafür, dass eine Wissenschaft gänzlich von zweier Fachleute sinnvoll gemacht wird, die in demselben Ort geboren sind. Dr. Josip Brunšmid, geboren 1858, und Dr. Viktor Hoffiler, geboren 1877, sind zwei Fachleute der Archäologie, die von 1895 bis 1950 kontinuierlich in Zagreb wirkten. Heute ist die Archäologie Kroatiens undenkbar ohne Bezug auf die Werke dieser zwei außerordentlichen Archäologen, in Wien gebildet, deutschen Stammes, die mit ihren außerordentlichen Werken, nur ein Teil in deutscher Sprache, der Einfügung der kroatischen Archäologie in den europäischen Raum beitrugen. Ihr Werk ist riesig und die Erfolge hervorragend, durch große Anstrengungen geschaffen, damit Europa von der Archäologie Kroatiens hört. Die finanzielle Mittel und die damalige Technologie sowie die Anzahl der Mitarbeiter berücksichtigend, erreichten sie außergewöhnliche Resultate. Sie hatten einen breiten Diapason in dem sie souverän regierten, wobei Brunšmid auch mit griechischem Material arbeiten konnte während Hoffiller wieder mehr Sinn für Darstellung der Produktion hatte. Doch diese zwei Fachleute unterscheiden sich ziemlich stark und eben diese Unterschiede bilden den Inhalt dieser Arbeit.